

ВОБРАЗ НАСТАЎНІКА Ў АПОВЕСЦІ ВАСІЛЯ БЫКАВА “АБЕЛІСК”

К.П. Лапунова, 2 курс філалагічны факультэт,
нав. кір. – к.ф.н., дац. І.М. Гоўзіч

Настаўнік – гэта той, хто, настаўляючы на дабро, аддае часцінку сваёй душы, узбагачае сваім вопытам і адначасова валадарыць душамі. Нездарма Сымон Будны ў далёкім XVI стагоддзі падкрэсліў выключную ролю настаўнікаў: “Бо так і загадаў Гасподзь, калі сказаў апосталам, гэта значыць усім настаўнікам: «Вы соль зямлі! Калі ж соль страціць моц, праз што яна зноў стане салёнай? Яна ўжо ні на што не прыдасца, хіба толькі на тое, каб выкінуць яе вон на патаптанне людзьмі» (Мф. 5:13). Соллю Ён называе ўсіх настаўнікаў, бо як соль захоўвае ўсё, што ёю пасолена, каб не засмярдзела, так і настаўнік праз наказ, навучанне і нагадванне захоўвае людзей ад духоўнага гніллі” [2, с. 183].

Сапраўднаму подзвігу настаўніка ў гады Вялікай Айчыннай вайны прысвечана аповесць Васіля Быкава “Абеліск”, пры стварэнні якой пісьменнік адштурхоўваўся ад канкрэтных жыццёвых фактаў. Так, на сустрэчы з чытачамі ў Маскоўскім Палітэхнічным музеі, якая адбылася ў канцы 1979 года, ён казаў, што ведаў пра выпадак з гісторыі падпольнай барацьбы ў Беларусі, калі настаўнік зрабіў так, як у аповесці “Абеліск” робіць галоўны герой. У іншым выпадку В. Быкаў адзначаў, што ён меў на ўвазе і “подзвіг выдатнага польскага педагога Януша Корчака, пра якога яшчэ раней пісаў верш Максім Ганька, і самаахвярны ўчынак настаўнікаў з югаслаўскага горада Крагуеваца, якія, як і Корчак, пайшлі на смерць разам са сваімі выхаванцамі, і гераічную дзейнасць П.М. Машэрава, у прыватнасці тое, што ён у гады Айчыннай вайны стварыў на тэрыторыі акупіраванай Расоншчынчыны надпольную групу, у якой былі і ягоныя вучні” [1, с.151].

Галоўны герой аповесці В. Быкава “Абеліск” – Алесь Іванавіч Мароз – вясковы настаўнік, адзін з тых, каго ў XIX – пачатку XX стагоддзя называлі народнымі настаўнікамі. Алесь Мароз не скардзіўся, як іншыя, на абставіны, а ўплываў на іх разам з вучнямі пілаваў дровы – і ў школе зімой заўсёды было цёпла, даваў прытулак скалечаным жывёлам, якіх падбіралі дзеці, – і ў школе з’явіўся жывы куток; не хапала кніг – па пояс у вадзе перанёс закінутую ў панскім маёнтку бібліятэку і далучаў дзяцей да сусветных скарбаў; з прыходам немцаў працягваў вучыць дзяцей, добра ўсведамляючы, што калі не ён, то іншыя завалодаюць іх душамі і скарыстаюць так, як будзе патрэбна. Свядома ахвяруючы жыццём, ён далучаецца да сваіх ужо арыштаваных вучняў, каб духоўна падтрымаць іх перад пакараннем і выкрыць хлусню акупантаў, якія паабяцалі вызваліць падлеткаў, калі аб’явіцца іх настаўнік.

У аповесці “Абеліск” В. Быкаў ставіў перад сабою задачу паказаць подзвіг настаўніка ў шырокім сэнсе. Ён бачыў гэты подзвіг не толькі ў гэтым гераічным учынку Алеся Мароза, але і ў яго настаўніцкай апантанасці, у яго прыналежнасці да кагорты асветнікаў, якія штодзённа самаадданай

педагогічнай працай даказвалі вернасць высокаму прызначэнню, з адказнасцю перад сучаснасцю і будучыняй выхоўвалі маладое пакаленне.

В. Быкаў не раз адзначаў, што чалавек адказвае не толькі за свае дзеянні, але і за свае словы. Гэтая адказнасць асабліва выразная ў тых выпадках, калі слова і павінна стаць справай, як у пісьменніка, настаўніка і іншых людзей, закліканых займацца выхаваннем. Само выхаванне толькі тады дае належны эфект, набывае сапраўдную дзейнасць, калі ёсць гэтая злітнасць слова і справы, калі пропаведзь выхавацеля падмацоўвае яго дзеяннямі, яго паводзінамі, усім практычным вопытам яго жыцця.

Для ацэнкі значнасці зробленага настаўнікам немалаважна і тое, што Алесь Іванавіч ратуе свайго вучня Паўла Міклашэвіча, вялікая чалавечнасць настаўніка не прапала бяследна, дала свой канкрэтны плён: Міклашэвіч паспяхова працягвае традыцыі свайго настаўніка. Надзвычай глыбокім зместам у “Абеліску” поўніцца ўпамінанне пра мужнасць добрага хлопца Віктара з Будзілавіч, які не пабаяўся пайсці супраць трох хуліганаў, што напалі на маладую пару. Яго мужнасць невыпадковая – яна ўзрошчана настаўніцкімі намаганнямі Міклашэвіча, у якога вучыўся Віктар, і з поўнай падставай можа разглядацца як працяг не толькі Міклашэвічавых, але і Марозавых традыцый і заветаў. Сам жа Віктар таксама збіраецца стаць настаўнікам, вучыцца ў педагогічным інстытуте.

Невыпадковым з’яўляецца і тое, што “Абеліск” прысвечаны “светлай памяці М.А. Пашкевіча”, настаўніка з Мядзельшчыны, які пасля заканчэння філалагічнага факультэта БДУ працаваў у Сваткаўскай школе. Трагічны лёс Мікалая Арсенавіча Пашкевіча, што сышоў з жыцця ў трыццаць шэсць гадоў, не мае прамога, непасрэднага дачынення да лёсу герояў апавесці. Але сама сутнасць педагогічнай працы М. Пашкевіча, яе падзвіжніцкі характар дастасоўваюцца да праблематыкі быкаўскага твора. Нагодай жа для прысвячэння паслужыла тая акалічнасць, што М. Пашкевіч быў гарачым прапагандыстам роднай літаратуры, арганізоўваў сустрэчы сваіх выхаванцаў з беларускімі пісьменнікамі, якія часта прыязджалі ў Сваткаўскую школу, перапісваўся зь выдатнымі майстрамі мастацкага слова. В. Быкаў таксама наведваў Сваткі па запрашэнні Пашкевіча і прысвячэннем “выказаў глыбокую павагу да настаўнікаў-энтузіястаў, апантаных нялёгкай педагогічнай працай, а яшчэ засведчыў, што і ў пасляваенным жыцці ён ведаў самаадданных педагогаў, блізкіх ягоным Марозу і Міклашэвічу калі не дэталюмі біяграфіі, дык унутрана, духоўна” [3, с.156].

Літаратура

1. Бугаёў, Д. Васіль Быкаў : нарыс жыцця і творчасці / Д. Бугаёў. – Мінск : Нар. асвета, 1987. – 207 с.
2. Будны, С. Усім дабраверным хрысціянам мовы рускай прадмова да Катэхізіса / С. Будны // Літаратура XI–XVI стагоддзяў / уклад. і камент. А.У. Бразгунова, І.У. Будзько, Л.В. Ляўшун ; прадм. У.В. Гніламедава ; навук. рэд. В.А. Чамярыцкі. – Мінск, 2011. – Т. 1. – С. 181–185.